

تحلیل میزان عوامل مؤثر بر آگاهی از شهروندی در بین

دانش آموزان

(مورد مطالعه: شهرستان پلدختر)

ولی بهرامی*، علی اکبر تاج مزینانی**، حسین امیری***

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۸/۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۹/۲۲

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی میزان آگاهی دانش آموزان از حقوق شهروندی و عوامل مرتبط با آن می پردازد. روش پژوهش از نوع پیمایشی - توصیفی، هدف آن کاربردی و تکنیک جمع آوری داده ها، پرسشنامه و مصاحبه است. در این پژوهش، متغیر وابسته میزان آگاهی از حقوق شهروندی است که با ابعاد آگاهی از حقوق مدنی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و جنسیتی مورد سنجش قرار گرفته اند. تعداد مشارکت کنندگان انتخاب شده ۲۵۷ نفر از بین ۷۸۰

---

* دانشجوی دکتری جامعه شناسی مسائل اجتماعی ایران دانشگاه کاشان (نویسنده مسئول).

bahrami1171@gmail.com

** استادیار برنامه ریزی رفاه اجتماعی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.

atmazinani@yahoo.com

*** دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تهران. hosseinamiri1366@gmail.com

دانش‌آموزان ناحیه پلدختر با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای است. برای تحلیل داده‌های بدست آمده از آزمون تی، آزمون همبستگی پیرسون، اسپیرمن و آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. میزان آگاهی دانش‌آموزان از کلیه حقوق شهروندی متوسط و زیاد می‌باشد. در میان ابعاد مختلف حقوق شهروندی، بعد اجتماعی بیشترین و بعد سیاسی حقوق شهروندی کمترین میزان آگاهی از حقوق شهروندی را داشته‌اند. علاوه بر این پژوهش نشان می‌دهد که بین جنسیت، نوع تحصیلات، میزان عضویت در انجمن‌ها و کانون‌های مدرسه، تحصیلات والدین، مکان (روستایی یا شهری بودن) و استفاده از رسانه‌های جمعی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: حقوق شهروندی، عضویت، رسانه‌های جمعی،

دانش‌آموزان

مقدمه و بیان مسئله

شهروندی یکی از مهمترین عرصه‌های سیاسی - اجتماعی است که در طول تاریخ به اشکال گوناگون و با تعبیر مختلف حقوقی، سیاسی و فلسفی رواج داشته است و از مهمترین مفاهیم و ایده‌های اجتماعی است که در بازخوانی رابطه فرد و جامعه را در قالب حقوق و مسولیت‌ها بازنمایی می‌کند. شهروندی از یک طرف با اعطای حقوق، فضای لازم را به فرد می‌دهد که فارغ از هرگونه دخالت منافع خود را دنبال کند و در شکل دادن به نهادهای حکومتی موثر باشد و از سوی دیگر بر مسولیت‌هایی که باید بر پایداری جوامع سیاسی و محیط طبیعی مان پذیریم تاکید می‌کند (شیانی، ۱۳۸۲: ۱۵). آشنایی با مفهوم شهروندی به خوبی نشان می‌دهد که این ایده در اصل به حقوق اقتصادی و سیاسی دسترسی و مشارکت مربوط می‌شود و کسانی که برای پوشش

حقوق اجتماعی فراسوی آنها حرکت می‌کنند، فقط ارتقاء برابری را به منظور حمایت از یکپارچگی اقتصادی هدف قرار می‌دهند (شیانی، ۱۳۸۴: ۱۸).

از آنجا که در مفهوم شهروندی جنبه حقوقی و تکالیف و مسئولیت‌ها مطرح می‌شود. و مسئولیت شهروندی همان «خود آگاهی مردم از حقوق شهروندی و احساس نیاز همگانی برای اجرای این حقوق است» (نوروزی، ۱۳۸۵: ۲۸). بدین معنا که افراد تا نسبت به حقوق شهروندی آگاهی و آگاهی نداشته باشند، از وظایف خود آگاه نخواهند شد و به آن عمل نخواهند کرد. آگاهی از این حقوق به فرد اجازه دخالت آگاهانه در سرنوشت خود را می‌دهد و منجر به احقاق حقوق خود و زندگی بهتر خود و دیگر اعضای جامعه می‌شود (شیانی، ۱۳۸۲: ۶۷). بنابراین، میزان آگاهی افراد از حقوق و تعهدات‌شان و شیوه فعال شدن آنها در جامعه، در میزان تحقق شهروندی و ارتقای آن نقش مؤثری دارد.

در ایران بیش از یک سده است که مبارزه برای احقاق حقوق شهروندی و به عبارت دیگر فرآیند تبدیل امت به ملت و رعیت به شهروند با فراز و نشیب‌های فراوانی ادامه دارد (مالجو، ۱۳۸۱: ۳۴) با این وجود هنوز شاهد چالش‌های فرهنگی و اجتماعی بحران‌زا در شهرهای مختلف ایران هستیم. به عقیده‌ی کارشناسان مسایل اجتماعی ایران، بخش عمده‌ی این چالش‌ها به دلیل عدم آگاهی و ناآگاهی شهروندان از حقوق شهروندی‌شان است (پیرهادی، ۱۳۸۵: ۴۴). نتایج تحقیقات گوناگون (نگاه کنید به رفیعی و دیگران، ۱۳۸۷) و سایر پژوهش‌های تجربی نشان می‌دهد که اولاً شهروندی و عدم رعایت اصول شهروندی از جمله مشکلات اولویت دار کشور می‌باشد و در ثانی مردم کشور ما آگاهی زیادی از حقوق و مسئولیت‌های شهروندی خود ندارند. همچنین رعایت حقوق شهروندی و به تبع آن اخلاق شهروندی در سطح خوبی قرار ندارد. غفلت از آگاهی بخشی از حقوق شهروندی نه تنها باعث فقر هویتی و محدود نگری جهان بینی گروه‌های قابل توجهی از نوجوانان و جوانان شده است، بلکه آنان را دچار ضعف‌های اساسی در هویت اجتماعی و مدنی و گرفتار نگرش‌های ضد اجتماعی

و خلاف کاری و روحیه سرکشی و به تبع آن دچار آسیب‌های اجتماعی کرده است. (لطف آبادی: ۱۳۸۵، عنایتی و همکاران: ۱۳۹۱). در چند دهه اخیر حقوق شهروندی به یکی از پیچیده‌ترین مسائل سیاسی و اجتماعی تبدیل شده و توجه متفکران و سیاستمداران زیادی را به خود جلب کرده است. جایگاه حقوق برای حل موفقیت‌آمیز مسائل مهم حکومتداری یعنی نیاز به توزیع عادلانه منابع و حفظ نظم بسیار حیاتی بوده و نقش مهمی را در حل برخوردهای اجتماعی ایفا کرده است. آگاهی از حقوق شهروندی، مبنای اجرای عدالت اجتماعی است و فقط در صورت آگاهی مردم از حقوقشان می‌توان به ایجاد و تثبیت امنیت و رفاه اجتماعی پایدار و مستمر امیدوار بود. بی‌اطلاعی از حقوق افراد و امهال ورزیدن در مورد آن یا حقیر انگاشتن آن، یکی از مهمترین علل تیره روزی‌های مردم و اد حکومت‌هاست (Unesco, 1798). براین اساس، آگاهی از حقوق شهروندی به فرد اجازه دخالت آگاهانه در سرنوشت خود را می‌دهد و منجر به احقاق حقوق خود و زندگی بهتر برای خود و دیگر اعضای جامعه می‌شود. بنابراین میزان آگاهی افراد از حقوق و تعهداتشان و شیوه‌های فعال شدن آنها در جامعه، در میزان تحقق شهروندی و ارتقاء آن نقش موثری دارد. بنابراین شهروندی بیش از آن که نیازمند بحث درباره شاخ‌ها و مولف‌های حقوق و وظایف باشد، ضرورت بررسی پیرامون عوامل مؤثر بر میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی‌شان را بازتاب می‌دهد (شیانی، ۱۳۸۸: ۳۷). مصاحبه‌های اولیه با معلمان و مدیران مدارس نشان می‌دهد که طی سال‌های اخیر رفتارهای معارض با حقوق شهروندی در جامعه مورد مطالعه افزایش یافته است. از جمله این رفتارها اوباشگری جوانان، به هم زدن نظم شهری، عدم رعایت قانون و مقررات، عبور نکردن از محل‌های عابر پیاده، مزاحمت با موتور در سطح شهر، اشغال‌ریزی در مدرسه و سطح شهر، دیوارنویسی‌های غیر قانونی (الفاظ رکیک)، از کار انداختن باجه تلفن عمومی، دعواهای دانش‌آموزی و بی‌احترامی نسبت به معلمان، استعمال دخانیات در امکان عمومی، تخریب محیط زیست (آتش زدن در ختان طبیعت)، آلودگی رودخانه‌ها با سم و از بین رفتن آبزیان با هدف

صید ماهی و... می‌باشد. به نظر می‌رسد که میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی و پایبندی به این حقوق در موارد بالا مؤثر بوده است و عدم آگاهی نسبت به این حقوق خسارت‌های اقتصادی و اجتماعی و زیست‌محیطی زیادی را برای دولت و جامعه به وجود آورده است (آرنولد پی، ۱۳۹۰: ۲۲۴).

فرزندان امروز به عنوان قشر تحصیل کرده جامعه که جوانان آینده و آینده‌سازان فردا بوده، در ارتباط زیاد با شعور جمعی و آگاهی عمومی قرار دارند (شیانی، ۱۳۸۸: ۴)، باید از همین امروز با حقوق، قواعد، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی آشنا شوند تا در آینده از حقوق خود دفاع کرده و با آداب و معاشرت و زندگی درست آگاهی داشته باشند (کلدی و دیگران، ۱۳۹۱: ۳۳). بنابراین ضروری است که برای همگام شدن با پیشرفت‌های جهانی، نسبت به آگاهی همه مردم بویژه دانش‌آموزان و نوجوانان و به عنوان قشر وسیعی از جمعیت کشور با حقوق شهروندی و دانش و مهارت‌های لازم برای شهروند مفید و مؤثر ملی و جهانی، توجه ویژه‌ای مبذول داشت (کلدی و دیگران، ۱۳۹۱، شیانی، ۱۳۸۸: ۴). از آنجا که در برنامه‌های توسعه توجه بیشتری به افزایش آگاهی شهروندان از حقوقشان مدنظر است، شناسایی عوامل مؤثر بر میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی می‌تواند در روند برنامه‌ریزی‌ها برای توسعه مؤثر واقع شود.

بنابراین میزان آگاهی از حقوق، اصول و وظایف شهروندی به عنوان یک مساله اجتماعی مطرح بوده با شناخت و بررسی علمی در تحقیق حاضر سوالات زیر قابل طرح و قابل پیگیری هستند.

۱- میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی و مولفه‌های آن تا چه حدی

است؟

۲- میزان آگاهی از حقوق شهروندی در بین دانش‌آموزان دختر و پسر چگونه

است؟

- ۳- عضویت و همکاری دانش آموزان در کانون‌ها و انجمن‌های مدرسه چه تاثیری بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی دارد؟
- ۴- میزان آگاهی از حقوق شهروندی در بین دانش آموزان مناطق شهری و روستایی چگونه است؟
- ۵- سطح تحصیلات والدین چه تاثیری بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی دانش آموزان دارد؟
- ۷- چه راهکارها و پیشنهاداتی برای ارتقاء سطح آگاهی دانش آموزان از حقوق شهروندی می‌توان ارائه داد؟

پیشینه پژوهش

در مورد شهروند و حقوق شهروندی نظریه‌ها و تحقیقات زیادی وجود دارد، که در زیر برخی از این تحقیقات به عنوان پیشینه تحقیق آمده است.

ربانی و دیگران (۱۳۸۵) به بررسی میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی پرداخته‌اند که عوامل اجتماعی-فرهنگی (آموزش‌های اجتماعی، رسانه‌ها، حضور در عرصه‌های عمومی، طبقه، تحصیلات و شغل) با میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی رابطه دارند.

یافته‌های پژوهش عبدی (۱۳۸۶) نشان داد که بین جنسیت، پایگاه اجتماعی اقتصادی، هویت اجتماعی، استفاده از وسایل ارتباط جمعی و دینداری با آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد و بین سن و آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی رابطه‌ای وجود ندارد.

پژوهشی توسط آراسته (۱۳۸۸) بیانگر آن است که آگاهی دانشجویان در تمامی ابعاد سه‌گانه حقوق شهروندی شامل حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی به طور معنی‌داری در سطحی پایین‌تر از میانگین قرار دارد. همچنین در

بررسی مقایسه‌ای میزان آگاهی دانشجویان دختر و پسر، فقط آگاهی از حقوق مدنی در دختران بیش از پسران بود و تفاوتی در دیگر ابعاد نداشت. همچنین مقایسه آگاهی دانشجویان بر اساس مقطع تحصیلی و سن تفاوت معنی‌داری را در هیچ یک از ابعاد سه‌گانه حقوق شهروندی نشان ندارد.

اسکافی با بررسی میزان آگاهی جوانان از حقوق و تکالیف شهروندی و عوامل موثر بر آن، به این نتایج دست یافت که بیش از ۷۰ درصد نمونه از حقوق و تکالیف شهروندی آگاهی زیادی دارند و آگاهی مردان بیشتر از زنان است. با افزایش بعد خانوار و پایگاه اقتصادی فرد، میزان آگاهی نیز افزایش می‌یابد. طرز تلقی جوانان از نوع و میزان مشارکت در امور شهری به عنوان وظایف شهروندی، سن پاسخگو، میزان آگاهی سیاسی، جو سیاسی خانواده و پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانوار متغیر موثر دیگری هستند که به ترتیب وارد معادله شده‌اند (اسکافی، ۱۳۸۵).

یافته‌های تحقیق شیانی (۱۳۸۹)، نشان می‌دهد میزان آگاهی از حقوق شهروندی در بین دانشجویان یکسان نبوده است. در میان ابعاد مختلف حقوق شهروندی، بیشترین میزان آگاهی مربوط به بعد جنسیتی و کمترین آن مربوط به بعد مدنی حقوق بوده است. همچنین بین میزان آگاهی‌های اجتماعی و نگرش دانشجویان نسبت به موضوعات مختلف با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه معنا دار وجود داشته است.

تحقیق هزار جریبی (۱۳۹۰) نشان می‌دهد، میانگین نمره آگاهی از حقوق شهروندی پاسخگویان برابر ۱۱/۳۳ در نهایت ۳۵/۲ درصد پاسخگویان آگاهی پایینی از حقوق شهروندی داشته‌اند، ۴۵/۶ درصد آگاهی متوسط و تنها ۱۹/۳ درصد آگاهی بالایی دارند. میزان حضور در عرصه عمومی، میزان استفاده از رسانه‌ها، پایگاه اجتماعی - اقتصادی و نگرش به حقوق شهروندی با میزان آگاهی زنان از حقوق شهروندی رابطه معنا داری دارد.

شهبازی (۱۳۹۲) به این نتایج رسید که ۲۷/۸ درصد پاسخگویان آگاهی پایینی از حقوق شهروندی داشتند. ۶۰/۷ درصد آگاهی متوسط و تنها ۱۱/۵ درصد از پاسخگویان آگاهی بالایی از حقوق و تکالیف خود برخوردار بوده‌اند و بین سن پاسخگویان، میزان مشارکت اجتماعی، جامعه‌پذیری جنسیتی، میزان استفاده از رسانه‌ها و حضور در عرصه عمومی با میزان آگاهی از حقوق و تکالیف شهروندی رابطه معناداری وجود دارد. کیانپور (۱۳۸۹) در مطالعه خود به این نتایج رسید که استفاده از وسایل ارتباط جمعی، مشارکت در عرصه‌های عمومی، طبقه اقتصادی-اجتماعی، محل سکونت، تحصیلات و آموزش‌های اجتماعی از عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی‌اند.

در پژوهشی که به وسیله پورتا و همکاران (۲۰۰۱) روی ۲۸ کشور انجام شد. دانش و نگرش دانش‌آموزان ۱۴ ساله در رابطه با ابعاد سیاسی، اجتماعی و اقتصادی حقوق شهروندی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش بیانگر این بود که بین آگاهی و دانش شهروندی افراد چهارده ساله کشورهای مورد مطالعه تفاوت چندانی وجود نداشته است، اما در نگرش‌ها، دامنه تغییرات بین کشورها بیشتر بوده است.

مطالعات اتزیونی^۱ (۱۹۹۸، ۱۹۹۳) نشان داد که کودکان را به عنوان شهروندان باید به گونه‌ای تربیت کرد که با اجتماع مشارکت کنند، با حقوق خود آشنا شوند و به وظایف و تکالیف خود در قبال جامعه عمل کنند.

در نقد تحقیقات قبلی می‌توان گفت که عمده تحقیقات انجام گرفته (به استثنای یک مورد) در بین گروه‌های سنی و تحصیلاتی جوانان و بزرگسالان انجام گرفته است و چندان به مطالعه موضوع در بین نوجوانان و دانش‌آموزان پرداخته‌اند. در حقیقت ما بر این باور هستیم که مطالعه نگرش‌ها و ارزش‌های دانش‌آموزان مهمتر و مقدم بر دیگر گروه‌های اجتماعی است و اگر بتوانیم نیازها و نگرش دانش‌آموزان را در رابطه با موضوعاتی همچون حقوق شهروندی مورد مطالعه قرار بدهیم، در برنامه‌ریزی‌ها و

---

1. A Etzioni

اجرا، موفق‌تر عمل خواهیم کرد و خسارت‌ها و آسیب‌های اجتماعی کمتری را به دنبال خواهیم داشت. بنابراین هم ضرورت و هم نوآوری این تحقیق به نوعی در انتخاب گروه مورد مطالعه (دانش‌آموزان) می‌باشد که در کشور ما کمتر کار شده است.

ادبیات نظری پژوهش

نظریه‌های جامعه‌شناسی شهروندی طیف وسیعی را دربرمی‌گیرد. چنان‌که جامعه‌شناسان مختلف این مفهوم را در زمینه‌های متفاوت مورد بررسی قرار داده‌اند. با این وجود محور مشترک در همه تعاریف، تأکید بر حقوق و وظایف شهروندی، مشارکت، برابری شهروندان، هویت شهروندی، نقش و پایگاه شهروندان فارغ از تعلقات اجتماعی، طبقاتی، قومی، نژادی و مذهبی جامعه است که به برخی از نظریه‌ها اشاره می‌شود:

وبر: شهر، شهروندی و دموکراسی

مارکس وبر شهروندی را به لحاظ تاریخی با رشد دولت - شهرهای یونان باستان در ارتباط می‌داند. جایی که فضایی عمومی برای ارتباط آزاد و عقلانی میان کنشگران اجتماعی فراهم می‌ساخت مفهوم شهر و تکامل تاریخی هرم‌های مستقل در تکوین نوعی تفکر تلفیقی در مورد آزادی، فردیت، مدنیت نقش حیاتی داشته است. وی این مشخصه را منحصر به غرب می‌داند (ذکائی، ۱۳۸۰: ۶۹)

از نظر وبر، شهروندی در شهرها شکل گرفته است و شهروند بودن به معنای توانایی مشارکت مردم در تصمیم‌گیری، تنظیم سیاست‌ها و نیز شرکت داشتن در انتخاب رهبران بود و امتیازات ویژه آنها شامل حق شهروندی به انضمام انحصارات بازار، حقوق تجارت آزاد، جواز مبادله و حق کاهش داد و ستد رقابت آمیز، مشارکت در امور قضایی و موقعیت‌های ویژه برای مقاصد چون اهداف نظامی بود. بنابراین، وبر

بیشتر برحق سیاسی شهروندان مانند حق رأی و انتخاب نمایندگان توجه داشته است و مشارکت شهروندان را رکنی اساسی در این زمینه می‌داند.

مارشال: حقوق سه گانه شهروندی

طرح نظری مارشال پاسخی به چالش میان سرمایه داری و دموکراسی در دل دولت رفاه است که مسأله مهم آن برقراری مصالحه و پیوند میان مولفه‌های کلیدی نظام اقتصادی سرمایه داری یعنی طبقه اجتماعی و بازار و نظام سیاسی دموکراسی یعنی مشارکت همگانی و برابری حقوقی در جامعه مدرن است. (توسلی و نجاتی حسینی، ۱۳۸۳: ۳۷).

از دید مارشال شهروندی موقعیتی است که به همه اعضای یک جامعه اعطا می‌شود. به عقیده او شهروندی به سه اصل یا عضو (مدنی، سیاسی، اجتماعی) تقسیم می‌شود. حقوق مدنی که برای آزادی‌های شخصی ضروری است و شامل مواردی چون آزادی بیان، عقیده، تفکر، حق مالکیت اموال می‌باشد. حقوق سیاسی که شامل حق مشارکت در قدرت و تصمیم‌گیری سیاسی و حق رأی است. حقوق اجتماعی که شامل طیف وسیعی از حقوق مربوط به رفاه و امنیت اقتصادی و حق زندگی طبق استانداردهای رایج زندگی در یک جامعه را شامل می‌شود و به طور نزدیکی با نظام آموزش و خدمات مرتبط است. در واقع بعد اجتماعی شهروندی شامل پذیرش این نکته است که دولت در برابر وظیفه شناسی و خدماتی که شهروندان مقروض است تا خدمات خاصی را ارائه دهد (oliver & heater, 1994: 20).

پارسونز: دوگانه عام‌گرایی - خاص‌گرایی

پارسونز شهروندی را نتیجه ظهور جامعه سرمایه داری صنعتی می‌داند و معتقد است که تغییراتی که در جامعه صنعتی رخ داده، بستر مناسبی برای این پدیده به وجود آورده است. (توسلی و نجاتی حسینی، ۱۳۸۳: ۳۷). از نظر پارسونز یک شهروندی کامل

به دور از هرگونه تبعیض اجتماعی به معنی برخورداری همه اقشار و گروه‌های اجتماعی از حقوق و تعهدات شهروندی و آگاهی آنان از حقوق خود است. بنابراین، آگاهی از حقوق شهروندی نیازمند تأمین انواع مختلف منابع و ایجاد فرصت‌های مناسب و بازتولید ارزش‌های عام از یک طرف و نگرش مناسب به این حقوق از سوی دیگر است. مهمترین مسأله مورد توجه پارسونز گروه‌هایی است که از امتیازات شهروندی محروم اند. به عنوان مثال او این پرسش را چه چیزی مانع بهره‌مند سیاهان از مزایای شهروندی کامل شده است؟ و در پاسخ به این سوال به نقش اندیشه توجه می‌کند و موضوع ارزش‌های فرهنگی را پیش می‌کشد. به نظر او گروه‌هایی که همچنان بر ارزش‌های کهن خود تأکید دارند و خود را با مقتضیات زمان و شرایط اجتماعی وفق نداده اند درکی از حقوق و امتیازات شهروندی نخواهند داشت (حسام، ۱۳۸۱: ۱۱). بنابراین، افرادی که دارای نگرش‌های خاص گرایانه هستند، آگاهی کمتری از حقوق خود دارند.

هابرماس: دسترسی برابر به مشارکت و شهروندی

در نظر هابرماس (به طور خاص) و در اندیشه سیاسی اجتماعی معاصر به طور عام این حوزه نوپدید «حوزه عمومی» و «جامعه مدنی» مطرح شده است. از نظر وی دریافت حوزه عمومی و جامعه مدنی است که افراد نقش شهروندی پیدا می‌کنند. در نقش شهروندی فرد، به عنوان عضو تمام جامعه خود می‌گردد و شأن حقوقی ویژه‌ای دارد. حوزه عمومی عرصه‌ای است که در آن فرد به منظور مشارکت در مباحث باز و علنی گرد هم می‌آیند. در چنین حوزه‌ای اصول برابری و امکان دسترسی، اصولی غیرقابل حذف هستند. حوزه عمومی برخلاف نهادهایی که تحت سلطه خارجی قرار دارند یا دارای روابط قدرت درونی هستند، از اصول مشارکت و نظام دموکراتیک نوید می‌دهد. در چنین حوزه‌ای نتیجه و پیامد گفتگو مهم نیست، بلکه مهم این است که روند گفتگو و عقلانیت حاکم بر آن دموکراتیک باشد. بر همین مبنا وی مشارکت را

معرف اصلی شهروندی می‌داند و آن را به گونه‌های مختل تحلیل کرده است و دسترسی برابر به حقوق مشارکتی را مورد توجه بیشتر قرار می‌دهد. اعضا جامعه با توجه به توانایی تغییر حیات اجتماعی خود، دریافت حوزه عمومی به ایفای نقش شهروندی خواهند پرداخت که پیش شرط ظهور آن تعدد و تکثر در اشکال زندگی، ارتباطات عمومی و مسئولیت حقوق شهروندی است (شیانی، ۱۳۸۴: ۱۶۷).

نظریه کورت لوین

از نظر کورت لوین رفتار یک فرد اولاً: به خصوصیات درونی او (توارث، توانایی‌ها) و شخصیت، وضع سلامت و نظایر آن بستگی دارد و ثانياً: موقعیت اجتماعی که در آن لحظه فرد در آن قرار گرفته است (حضور یا عدم حضور دیگران) بستگی دارد. براساس این تئوری عوامل فردی می‌توانند در افکار و رفتار آدمی موثر باشند. باتوجه به نظریات مطرح شده بالا و با توجه به کارکرد گرا بودن تحقیق حاضر چارچوب نظری به این صورت است که، از نظریه پارسونز فرضیه "بین سطح تحصیلات والدین با میزان آگاهی دانش‌آموزان از شهروندی رابطه معنی‌داری وجود دارد"، با استفاده از نظریه وبر فرضیه "محل سکونت دانش‌آموز (شهری و روستایی بودن)" به عنوان منبع آگاهی دانش‌آموزان از شهروندی، از نظریه مارشال فرضیه "آگاهی دانش‌آموزان از انواع حقوق (مدنی، اجتماعی، سیاسی، اصول و وظایف شهروندی)"، از نظریه کورت لوین فرضیه: "بین عوامل و ویژگی‌های فردی (جنس، سن،...) و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد"، و در آخر با استفاده از دیدگاه هابرماس فرضیه: "حضور در کانون‌ها و انجمن‌های مدرسه و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه معنی‌داری وجود دارد" مورد سنجش قرار گرفته است. با توجه به نظریات و چارچوب نظری حاصل از آن در این تحقیق فرضیه‌های زیر مدنظر می‌باشند:

- ۱- بین جنسیت دانش آموزان و میزان آگاهی آنها از حقوق، اصول و وظایف شهروندی رابطه معنی داری وجود دارد؛
- ۲- بین عضویت در کانون‌ها و انجمن‌های مدرسه و میزان آگاهی دانش آموزان از حقوق، اصول و وظایف شهروندی رابطه معنی داری وجود دارد؛
- ۳- بین محل سکونت دانش آموزان (شهری و روستای بودن) با میزان آگاهی آنها از حقوق، اصول و وظایف شهروندی رابطه معنی داری وجود دارد؛
- ۴- بین دانش آموزان مقاطع مختلف تحصیلی با میزان آگاهی آنها از حقوق، اصول و وظایف شهروندی رابطه معنی داری وجود دارد؛
- ۵- بین سطح تحصیلات والدین با میزان آگاهی دانش آموزان از حقوق، اصول و وظایف شهروندی رابطه معنی داری وجود دارد؛
- ۶- بین میزان استفاده از رسانه‌های جمعی و میزان آگاهی دانش آموزان از حقوق، اصول و وظایف شهروندی رابطه معنی داری وجود دارد؛

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت از نوع تحقیقات کمی، از نظر روش تحقیق پیمایشی توصیفی، از نظر هدف کاربردی، به لحاظ گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌ای و مصاحبه می‌باشد. جامعه آماری در تحقیق حاضر شامل کلیه دانش آموزان بخش معمولان شهرستان پلدختر (۷۸۰ نفر) می‌باشد، که در ۱۲ دبیرستان موجود در شهر معمولان و روستاهای تابعه مشغول به تحصیل می‌باشند. جهت تعیین حجم نمونه از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای استفاده گردید. ۲۵۷ دانش آموز مقاطع دبیرستان‌های مختلف به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شدند. در این تحقیق به دلیل در دسترس نبودن پرسشنامه استاندارد جهت برآورد میزان آگاهی از حقوقی شهروندی در بخش‌های مختلف مطابق با تحقیق حاضر، محققان این تحقیق پرسشنامه‌ای را براساس

Comment [1hA]:

دلیل استفاده از پرسشنامه محقق ساخته

مرور ادبیات و پیشینه تحقیق جهت جمع‌آوری داده‌ها تدوین نمودند که شامل دو بخش: ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای دانش‌آموزان و میزان آگاهی آنها از حقوق شهروندی در قالب پنج مؤلفه حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و جنسیتی بود. برای سنجش میزان آگاهی دانش‌آموزان با حقوق شهروندی از طیف لیکرت پنج‌تایی (از خیلی کم: ۱ تا خیلی زیاد: ۵) استفاده شده است. روایی ابزار تحقیق بوسیله پانلی از اعضای هیئت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی و پایایی آن بوسیله محاسبه آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه تأیید گردید ($\alpha > 0.71$). داده‌های جمع‌آوری شده تحقیق در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSSwin18 و آزمون‌های تی‌استیودنت (t-test)، تحلیل واریانس (F-test)، همبستگی پیرسون و اسپیرمن و آزمون تحلیل چند متغیره رگرسیونی مورد توصیف و تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

متغیرهای پژوهش

متغیرهای وابسته: میزان آگاهی از حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و جنسیتی، اصول و وظایف شهروندی

متغیرهای مستقل: سطح تحصیلات والدین، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی، عضویت، همکاری دانش‌آموز در انجمن‌ها و کانون‌های مدرسه، محل سکونت دانش‌آموز، مقطع تحصیلی دانش‌آموز، جنسیت دانش‌آموز.

تعریف نظری و عملی متغیرها

اصطلاح شهروند از لغت انگلیسی (citezein) و نیز لغت فرانسوی (citoyen) مشتق شده است. (جعفری آزاد، ۱۳۸۷: ۱۴۰). شهروند، کسی است که دارای موقعیت انسانی و اجتماعی ویژه‌ای باشد و مناسبات میان حکومت‌کنندگان و حکومت‌شوندگان را به

خوبی درک کند" پدیده شهروندی در تقابل با پدیده دولت معنا پیدا می کند" (پیرهادی، ۱۳۷۵: ۲۲).

به نظر درک هیتر^۱ واژه شهروند به کسی اطلاق می شود که: ۱- نسبت به دانش مربوط به امور، آگاهی داشته باشد، ۲- نگرش مبتنی بر فضیلت مدنی را تدریجاً برای خود درونی کرده باشد، ۳- و با مهارت‌هایی جهت مشارکت در جامعه مجهز شده باشد. (هیتر، ۱۹۹۰: ۳۶)

بنابراین در یک جمع بندی کلی و با توجه به تعاریف مطرح شده می توان گفت که حقوق شهروندی مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، جنسیتی و حقوق فرهنگی را شامل می شود.

بنابراین تعریف نظری و عملیاتی هر یک از متغیرهای حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، جنسیتی، اصول و وظایف شهروندی به شرح زیر می باشد:

جدول تعریف نظری و عملیاتی متغیرها

ردیف	مؤلفه	تعریف نظری	تعریف عملیاتی
۱	حقوق مدنی	منظور از حقوق مدنی، حقوقی است که برای آزادی شخصی ضروری است. از جمله این حقوق شامل آزادی بیان، عقیده، تفکر و حق مالکیت اموال. حقوق سیاسی که شامل حق مشارکت در قدرت و تصمیم گیری سیاسی و حق رای است (Marshall, 1964: 9)	باتوجه به شرایط جامعه می توان برای برخی از اقوام امتیازاتی قائل بود. رعایت احترام به شان و منزلت افراد با به خطر افتادن امنیت جامعه ضرورتی ندارد. همه افراد از هر قوم و قبیله‌ای که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ و نژاد و زبان سبب امتیاز آنها نخواهد بود. همه افراد باید صرف نظر از دین و مذهب در برابر قانون مساوی باشند و مورد حمایت قرار گیرند.
اجازه انتشار به هر نشریه‌ای در جامعه سبب			

<p>ایجاد اختلاف و عدم یکپارچگی خواهد شد.</p> <p>نباید برخی از افراد به دلیل مناصب و مسئولیت‌های مهم از امتیازات ویژه‌ای برخوردار باشند</p> <p>دولت نباید اجازه دهد که افراد به راحتی از او انتقاد کنند چرا که این امر سبب اغتشاش در جامعه می‌شود.</p> <p>انعکاس نظرات مردم در رسانه جمعی ضرورتی ندارد.</p> <p>هر شخصی حق دارد در اداره عمومی کشور خود مستقیماً یا به وساطت نمایندگان که آزادانه انتخاب شده باشند شرکت جویند.</p>			
<p>مردم به هیچ وجه حق شرکت در راهپیمایی و تجمعات اعتراضی را ندارند، چون سبب اغتشاش می‌گردد.</p> <p>همه مردم حق رای مساوی دارند حتی اگر نتوانند این کار را درست انجام دهند.</p>	<p>حقوق سیاسی در بردارنده حق مشارکت در اعمال قدرت سیاسی به عنوان یکی از اعضای نهاد برخوردار از اقتدار سیاسی یا به عنوان یکی از انتخاب کنندگان اعضای چنین نهادی می‌باشد (نش، ۱۳۸۰:۲۱۴)</p>	<p>حقوق سیاسی</p>	
<p>همه افراد باید صرف نظر از زن یا مرد بودن در برابر قانون مساوی باشند و مورد حمایت قرار گیرند.</p> <p>زنان همچون مردان می‌توانند در پست‌های سیاسی کشور (ریاست جمهوری) ایفای نقش کنند.</p> <p>زنان بهتر است به امور داخل‌خانه‌پردازند و امور خارج از منزل را به مردان واگذار کنند.</p> <p>زن نباید از حق رای برخوردار باشند چون احساساتی تصمیم می‌گیرند.</p>	<p>حقوق جنسیتی، حقوقی مانند حذف هرگونه تبعیض علیه زنان، مساوی بودن در برابر قانون و حمایت از زنان و مشارکت آنها در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و... است.</p>	<p>حقوق جنسیتی</p>	<p>۳</p>
<p>همه مردم حق برخورداری از امکانات مختلف (آموزشی، بهداشتی، بیمه، مسکن</p>	<p>حقوق اجتماعی شامل طیف وسیعی از حقوق مربوط به رفاه و امنیت اقتصادی</p>	<p>حقوق</p>	<p>۴</p>

تحلیل میزان عوامل مؤثر بر آگاهی از شهروندی ... ۹۷

	اجتماعی	است و حق زندگی طبق استانداردهای رایج زندگی در یک جامعه را شامل می‌شود (Marshall, 1964: 9)	<p>(...) را دارند.</p> <p>لحاظ کردن مصالح و منافع همه اقشار، طبقات و گروههای اجتماعی در تصویب قوانین ضروری است.</p> <p>همه افراد جامعه فرصت‌های یکسانی برای رشد و پیشرفت داشته باشند.</p> <p>همه افراد جامعه حق دارند از امنیت کامل برخوردار باشند.</p>
۵	آگاهی از وظایف شهروندی	<p>تعهدات و مسئولیت‌هایی که افراد به عنوان عضوی از جامعه بر عهده دارند که بخشی از آنها در قالب قوانین و مقررات آمده است مثل پرداخت مالیات و برخی به صورت غیر رسمی در جامعه وجود دارد مثل مشارکت. (شینیانی، ۱۳۸۸).</p>	<p>گاهی با پیگیری قانونی امور نمی‌توان نتیجه گرفت در این مواقع باید از راه‌های غیر قانونی وارد شد.</p> <p>پرداخت مالیات امری بی‌فایده است. می‌توان آن را نپرداخت</p> <p>رعایت حقوق دیگران درجایی که باعث لطمه خوردن به منافع شخصی ما می‌شود، ضرورتی ندارد.</p> <p>خارج از نوبت وام گرفتن اشکالی ندارد</p> <p>جلوگیری از تخریب اموال عمومی فقط وظیفه شهرداری است چرا که مالیات می‌گیرد</p> <p>جریمه نکردن برادر خود در صورت عدم رعایت قانون</p> <p>آگاهی از اخبار و مسایل مربوط به جامعه برای همه افراد ضروری است.</p>
۶	آگاهی از اصول شهروندی	<p>اصول و موازینی از قبیل تامین تحصیلات رایگان تا پایان متوسطه (دبیرستان)، دسترسی به امکانات مختلف چون شغل، درآمد و بهداشت، عدالت در اجرای قانون، محور هر گونه استبداد و خودکامگی و انحصار طلبی، توجه به اعتراضات و خواسته‌های قانونی، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های</p>	<p>احترام به آبرو و حیثیت افراد جامعه</p> <p>دسترسی به اطلاعات مفید و ضروری</p> <p>مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مربوط به جامعه</p> <p>توجه به اعتراضات و خواسته‌های قانونی</p> <p>آزادی عقیده، بیان و تشکیل انجمن‌ها و ...</p> <p>عدالت در اجرای قانون</p> <p>دسترسی به امکانات مختلف چون شغل، درآمد، بهداشت..</p>

<p>تامین تحصیلات رایگان تاپایان متوسطه (دبیرستان)</p> <p>ممنوعیت فاش کردن مکالمات تلفن و استراق سمع</p> <p>محو هرگونه استبداد و خودکامگی و انحصار طلبی</p>	<p>مربوط به جامعه و... که از طرف حکومت و دولت برای افراد جامعه به رسمیت شناخته می‌شود.*</p>	
<p>برای عملیاتی کردن این بخش همکاری و عضویت دانش‌آموز به مدت حداقل ۳ ساعت در هفته در یکی از کانون‌های ادبی و هنری، تیم‌های ورزشی، انجمن‌های علمی، هیات‌های مذهبی، تشکل‌های دانش‌آموزی (انتخابات دانش‌آموزی) و همیار معلم بررسی شده است.</p>	<p>منظور از عضویت و همکاری در عرصه عمومی هر نوع همکاری، مشارکت، پذیرش عضویت، کمک فکری یا حمایت مادی و معنوی، حضور در برنامه‌ها، قبول مسئولیت اجرایی و هرگونه فعالیتی است که دانش‌آموزان در ارتباط با نهادهای مدنی اعم از فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی دارند</p>	<p>میزان عضویت در انجمن‌ها و کانون‌ها</p>
<p>به منظور سنجش این متغیر مقیاسی از میزان استفاده دانش‌آموزان از هر یک از انواع رسانه‌های جمعی (رادیو، تلویزیون، اینترنت، ماهواره و نشریات مختلف) در سالی آمده است.</p>	<p>بدین معناست که دانش‌آموزان تا چه حد از رسانه‌های جمعی مختلف چون رادیو، تلویزیون، اینترنت، ماهواره و نشریات مختلف استفاده می‌کنند و چه میزان از وقتشان را به آنها اختصاص می‌دهند.</p>	<p>استفاده از رسانه‌های جمعی</p>

توضیح: گویه‌هایی تدوین گردید که پاسخگو می‌بایست با سوال کلی "شما با هریک از موارد زیر تا چه اندازه موافق‌اید؟" در قالب یک طیف پنج‌تایی لیکرتی (کاملاً مخالف = ۱ نمره تا کاملاً موافق = ۵ نمره) به هر یک از آنها نمره یک تا پنج بدهد.

* اصول و موازینی از قبیل تامین تحصیلات رایگان تاپایان متوسطه (دبیرستان)، دسترسی به امکانات مختلف چون شغل، درآمد و بهداشت، عدالت در اجرای قانون، محو هرگونه استبداد و خودکامگی و انحصارطلبی، توجه به اعتراضات و خواسته‌های قانونی، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مربوط به جامعه و... که از طرف حکومت و دولت برای افراد جامعه به رسمیت شناخته می‌شود.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از تحلیل آمار توصیفی نشان می‌دهد که دانش‌آموزان دختر (۵۳/۱) و پسر (۴۶/۹) هر کدام حدود نیمی از پاسخگویان را تشکیل می‌دهند. بر اساس نتایج دانش‌آموزان سال اول، دوم، سوم و پیش‌دانشگاهی به ترتیب با (۲۴/۴)، (۲۵/۲)، (۲۵/۶) و (۲۴/۸) نفر هر کدام حدود ۲۵ درصد از جامعه آماری پژوهش را شامل می‌شوند. همچنین نتایج گروه‌بندی دانش‌آموزان بر حسب رشته نشان می‌دهد که دانش‌آموزان رشته انسانی با (۳۹ درصد) بزرگترین گروه و دانش‌آموزان سال اول (۲۴/۴) کوچکترین گروه پاسخگویان بودند. میزان عضویت دانش‌آموزان در کانون‌های ادبی و هنری (۴۴/۴)، تیم‌های ورزشی (۶۸/۴)، انجمن‌های علمی (۶۲/۱)، هیأت‌های مذهبی (۷۷/۱)، تشکل‌های دانش‌آموزی (۵۶/۶) و همیار معلم (۵۹/۰) می‌باشد. بررسی سطح تحصیلات والدین دانش‌آموزان نشان داد می‌دهد که تنها (۱۰/۸) از پدران بیسواد هستند و مابقی دارای تحصیلات ابتدایی و بالاتر هستند. به این صورت که (۲۸/۹) ابتدایی، (۱۲/۹) سیکل، (۲۰/۹) دیپلم و (۲۶/۵) بالاتر از دیپلم هستند.

(۲۰/۲) و (۲۲/۲) از مادران نیز به ترتیب بیسواد و دارای تحصیلات سیکل هستند. مادران با سطح تحصیلات ابتدایی و بالاتر از سیکل به ترتیب با (۲۸/۲) و (۲۹/۴) بزرگترین گروه هستند. به لحاظ محل سکونت (۴۶/۹) درصد دانش‌آموزان ساکن روستا و (۵۳/۱) درصد دیگر ساکن شهر هستند.

در میزان استفاده از رسانه‌های ارتباطی بررسی نتایج نشان می‌دهد که (۷/۹) و (۴/۶) از دانش‌آموزان به ترتیب از رادیوهای داخلی و خارجی خیلی زیاد استفاده کرده‌اند. همچنین حدود یک چهارم پاسخگویان خیلی کم از سایت‌های داخلی و خارجی استفاده می‌نمایند. حدود نیمی (۴۹/۶) از دانش‌آموزان از تلویزیون زیاد استفاده نموده در حالیکه فقط (۸/۵) زیاد از ماهواره به عنوان رسانه بهره می‌برند. همچنین حدود یک سوم دانش‌آموزان (۳۲/۵ درصد) بطور متوسط و تنها (۹/۱) خیلی زیاد از نشریات استفاده می‌نمایند.

نتایج آزمون مقایسه میانگین‌ها (t-test)

نتایج مقایسه میزان آگاهی از حقوق شهروندی بین دانش‌آموزان دختر و پسر نشان می‌دهد بغیر از حقوق مدنی، جنسیتی و آگاهی از اصول شهروندی که پسران دارای سطح آگاهی بالاتری بودند، در بقیه حقوق شهروندی (حقوق سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و آگاهی از وظایف شهروندی) تفاوت معناداری مشاهده نگردید (جدول ۱). یافته‌های تحقیق حاضر با نتایج تحقیق شیانی (۱۳۸۹)، در مولفه آگاهی از حقوق ناهمسو و با نتایج اسکافی (۱۳۸۵) همسو است.

جدول ۱- مقایسه میزان آگاهی دانش‌آموزان پسر و دختر

متغیر اول	سطوح متغیر	فراوانی	متغیر دوم	میانگین*	انحراف معیار	مقدار t	sig
جنسیت	دختر پسر	۱۳۵ ۱۱۹	حقوق مدنی	۳/۳۹ ۳/۷۰	۰/۵۱ ۰/۴۰	۱/۸۱۵	۰/۰۴۵
			حقوق سیاسی	۳/۶۵ ۳/۶۳	۰/۹۳ ۰/۹۱	-۱/۸۰۰	۰/۰۷۲
			حقوق فرهنگی	۳/۵۴ ۳/۶۴	۰/۷۲ ۰/۷۲	-۱/۰۱۷	-۰/۳۱۰
			حقوق اجتماعی	۴/۲۲ ۴/۱۵	۰/۵۶ ۰/۵۸	۱/۰۸۹	۰/۲۲۷
			حقوق جنسیتی	۳/۲۳ ۳/۷۵	۱/۰۱ ۰/۸۷	-۲/۷۴۰	۰/۰۰۷
			آگاهی از وظایف شهروندی	۳/۹۳ ۳/۷۹	۰/۸۷ ۰/۷۲	۱/۴۳۱	۰/۱۵۴
			آگاهی از اصول شهروندی	۳/۰۹ ۳/۹۲	۰/۵۸ ۰/۵۲	۲/۲۵۲	۰/۰۲۵

تحلیل میزان عوامل مؤثر بر آگاهی از شهروندی ... ۱۰۱

مقایسه سطح آگاهی دانش‌آموزانی که در کانون‌ها و انجمن‌های مدرسه عضو هستند، نشان می‌دهد که سطح آگاهی از حقوق مدنی، سیاسی، جنسیتی و آگاهی از حقوق شهروندی دانش‌آموزان عضو کانون‌ها و انجمن‌ها در سطح ۰/۰۱ بیشتر از دانش‌آموزان غیر عضو است. همچنین دانش‌آموزان عضو کانون‌ها و انجمن‌ها با میانگین آگاهی ۴/۲۶ از حقوق اجتماعی شهروندی بیشتر از میانگین دانش‌آموزان غیر عضو (با میانگین ۴/۱۱) است. اما میزان آگاهی از حقوق فرهنگی، و آگاهی از اصول شهروندی بین دانش‌آموزان عضو و غیر عضو تفاوت معناداری نداشت (جدول ۶). یافته‌های این تحقیق با تحقیق کیانپور (۱۳۸۹)، شهبازی (۱۳۹۲) و هزار جریبی (۱۳۹۰) هم سواست. جدول ۲- مقایسه میزان آگاهی دانش‌آموزان عضو و غیر عضو کانون‌ها و انجمن‌های

مدرسه از حقوق شهروندی

متغیر اول	سطوح متغیر دوم	فراوانی	متغیر وابسته	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	Sig
عضویت	بلی خیر	۱۴۱ ۱۰۸	حقوق مدنی	۳/۵۲ ۳/۳۶	۰/۴۳ ۰/۴۹	۲/۷۱۶	۰/۰۰۷
			حقوق سیاسی	۰/۹۷ ۳/۴۶	۰/۸۱ ۱/۰۱	۴/۲۸۴	۰/۰۰۱
			حقوق فرهنگی	۳/۶۵ ۳/۵	۰/۷۳ ۰/۷۲	۱/۷۲۲	۰/۰۸۶
			حقوق اجتماعی	۴/۲۵ ۴/۱۳	۰/۵۵ ۰/۵۵	۱/۶۹۴	۰/۰۹۲
			آگاهی از وظایف شهروندی	۳/۵۹ ۳/۱۲	۰/۹۴ ۰/۹۵	۳/۸۸۳	۰/۰۰۱
			حقوق جنسیتی	۳/۹۶ ۳/۷۵	۰/۷۴ ۰/۸۷	۲/۰۶۰	۰/۰۴۱
			آگاهی از اصول شهروندی	۴/۰۶ ۳/۹۷	۰/۵۲ ۰/۶۱	۱/۱۹۷	۰/۲۳۲

مقایسه سطح آگاهی دانش‌آموزان ساکن شهر و روستا (جدول ۳) نشان از وجود تفاوت معنی‌دار بین این دو گروه می‌باشد. به اینصورت که سطح آگاهی از حقوق سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، جنسیتی و آگاهی از وظایف شهروندی دانش‌آموزان ساکن شهر در سطح بیشتر از دانش‌آموزان ساکن روستا است. اما میزان آگاهی از حقوق مدنی، و آگاهی از اصول شهروندی بین دانش‌آموزان ساکن شهر و روستا تفاوت معناداری نداشت. یافته‌های تحقیق با تحقیق کیانپور (۱۳۸۹) می‌باشد.

جدول ۳- مقایسه میزان آگاهی دانش‌آموزان ساکن شهر و روستا

متغیر اول	سطوح متغیر دوم	فراوانی	متغیر وابسته	میانگین*	انحراف معیار	مقدار t	sig
همکاری در کانون‌ها و انجمن‌های مدرسه	بلی خیر	۱۵۱ ۹۸	حقوق مدنی	۳/۵۲ ۳/۳۲	۰/۴۳ ۰/۵۰	۳/۳۷۹	۰/۰۰۱
			حقوق سیاسی	۳/۹۴ ۳/۴۲	۰/۸۳ ۱/۰۰	۴/۲۷۵	۰/۰۰۱
			حقوق فرهنگی	۳/۶۲ ۳/۵۵	۰/۷۴ ۰/۷۲	۰/۶۵۹	۰/۵۱۱
			حقوق اجتماعی	۴/۲۶ ۴/۱۱	۰/۵۲ ۰/۵۸	۲/۲۸۶	۰/۰۲۳
			حقوق جنسیتی	۳/۵۹ ۳/۰۷	۰/۹۲ ۰/۹۵	۴/۲۹۵	۰/۰۰۱
			آگاهی از وظایف شهروندی	۳/۹۸ ۳/۶۹	۰/۷۴ ۰/۸۶	۲/۷۷۹	۰/۰۰۶
			آگاهی از اصول شهروندی	۴/۰۷ ۳/۹۶	۰/۴۹ ۰/۶۳	۱/۴۰۵	۰/۱۶۲

نتایج آزمون تحلیل واریانس (F-test)

جهت مقایسه میزان آگاهی از حقوق شهروندی در بین دانش‌آموزان با بیش از دو گروه از آزمون تحلیل واریانس استفاده گردید. نتایج این آزمون نشان می‌دهد که بغیر از حقوق جنسیتی بین دانش‌آموزان مقاطع مختلف اختلاف معنی‌داری وجود دارد. میزان آگاهی دانش‌آموزان سال اول، دوم و سوم از حقوق مدنی و آگاهی از اصول شهروندی تقریباً برابر، ولی میزان آگاهی دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی (به ترتیب با میانگین ۳/۸۸ برای حقوق مدنی و ۴/۳۳ برای آگاهی از اصول شهروندی) بطور معنی‌داری (در سطح ۰/۰۱) بیشتر از سه گروه دیگر است. در خصوص حقوق سیاسی میزان آگاهی دانش‌آموزان سال اول (۳/۶۰) کمتر از سه گروه دیگر، و میانگین آگاهی دانش‌آموزان سال دوم و سوم (به ترتیب برابر ۴/۱۰ و ۴/۱۵) تقریباً برابر ولی بطور معنی‌داری کمتر از میزان آگاهی دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی (۴/۶۵) است. از لحاظ میزان آگاهی دانش‌آموزان نسبت به حقوق فرهنگی، دانش‌آموزان سال اول و دوم دارای آگاهی تقریباً یکسان اما متفاوت با دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی بودند و دانش‌آموزان سال سوم نیز با میانگین ۳/۶۶ دارای سطح آگاهی بیشتر نسبت به دانش‌آموزان سال اول (با میانگین ۳/۲۲) و کمتر نسبت به دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی (با میانگین ۴/۱۰) بودند. همچنین بین میزان آگاهی دانش‌آموزان سال اول، دوم و سوم به حقوق اجتماعی و آگاهی از وظایف شهروندی اختلاف معنی‌داری مشاهده نگردید. اما بین دانش‌آموزان سال اول و پیش‌دانشگاهی میزان آگاهی نسبت به حقوق اجتماعی و آگاهی از وظایف شهروندی متفاوت بود. نتایج این تحقیق مغایر با تحقیق آراسته (۱۳۸۸) و شهبازی (۱۳۹۲) و همسو با تحقیق ربانی (۱۳۸۵) است.

جدول ۴- نتایج آزمون تحلیل واریانس جهت مقایسه میزان آگاهی دانش‌آموزان مقاطع مختلف از حقوق شهروندی

متغیر اول	سطوح متغیر	فراوانی	متغیر دوم	میانگین*	انحراف معیار	مقدار F	سطح معنی‌داری
	حقوق مدنی	۶۲	حقوق مدنی	۳/۵۱ ^a	۰/۴۹	۲۱/۳۸	۰/۰۰۱
				۳/۵۳ ^a	۰/۴۵		
				۳/۶۳ ^a	۰/۴۳		
				۳/۸۸ ^b	۰/۲۳		
	حقوق سیاسی	۶۴	حقوق سیاسی	۳/۶۰ ^a	۰/۹۷	۲۰/۲۷۵	۰/۰۰۱
				۴/۱۰ ^b	۰/۸۳		
				۴/۱۵ ^b	۰/۹۳		
				۴/۶۵ ^c	۰/۵۶		
	حقوق فرهنگی	۶۵	حقوق فرهنگی	۳/۲۲ ^a	۰/۷۱	۲۱/۸۸۱	۰/۰۰۱
				۳/۳۶ ^{ab}	۰/۶۷		
				۳/۶۶ ^b	۰/۷۳		
				۴/۱۰ ^c	۰/۵۱		
مقطع تحصیلی پیش	اول	۶۳	حقوق اجتماعی	۴/۱۵ ^a	۰/۵۷	۳/۶۰۵	۰/۰۱۴
				۴/۲۱ ^{ab}	۰/۶۸		
				۴/۳۵ ^{ab}	۰/۵۳		
				۴/۶۳ ^b	۰/۴۳		
	آگاهی از وظایف شهروندی	۶۴	آگاهی از وظایف شهروندی	۳/۶۴ ^a	۰/۶۶	۷۲/۷۵۰	۰/۰۰۱
				۳/۶۲ ^{ab}	۰/۷۷		
				۳/۷۷ ^{ab}	۰/۸۳		
				۴/۰۶ ^b	۰/۵۰		
	حقوق جنسیتی	۶۴	حقوق جنسیتی	۳/۷۷	۰/۸۲	۲/۱۶۳	۰/۰۹۳
				۴/۰۰	۰/۹۱		
				۳/۹۸	۰/۷۱		
				۳/۷۰	۰/۷۴		
	آگاهی از اصول شهروندی	۶۳	آگاهی از اصول شهروندی	۳/۸۸ ^a	۰/۶۲	۱۱/۴۷۹	۰/۰۰۱
				۳/۸۲ ^a	۰/۶۴		
				۳/۹۹ ^a	۰/۵۴		
				۴/۳۳ ^b	۰/۲۵		

* بین میانگین‌هایی که با حروف یکسان نشان داده شده‌اند، اختلاف معنی‌داری (در آزمون تعقیبی شفه) وجود ندارد.

همبستگی اسپیرمن و پیرسون

بررسی همبستگی بین تحصیلات والدین دانش‌آموزان با میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی (جدول ۵) نشان می‌دهد که تحصیلات مادر با میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، جنسیتی و آگاهی از اصول شهروندی همبستگی مثبت و معنی‌داری دارد، اما بین سطح تحصیلات مادر و میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق مدنی و آگاهی از وظایف شهروندی همبستگی معنی‌داری مشاهده نشد. همچنین میزان تحصیلات پدر نیز با میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق فرهنگی، اجتماعی، و آگاهی از اصول شهروندی همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. یعنی با افزایش میزان تحصیلات والدین میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی افزایش می‌یابد. یافته‌های این تحقیقات همسو با تحقیق کیانپور (۱۳۸۹)، شهبازی (۱۳۹۲) و هزار جریبی (۱۳۹۰) است.

جدول ۵- نتایج آزمون همبستگی سطح تحصیلات والدین دانش‌آموزان با میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی

متغیر اول	متغیر دوم	ضریب همبستگی اسپیرمن (r)	سطح معنی‌داری
سطح تحصیلات مادر	حقوق مدنی	-۰/۰۵۹	۰/۳۵۴
	حقوق سیاسی	۰/۱۶۶	۰/۰۰۱
	حقوق فرهنگی	۰/۲۶۵	۰/۰۰۱
	حقوق اجتماعی	۰/۲۵۶	۰/۰۰۱
	آگاهی از وظایف شهروندی	۰/۰۵۱	۰/۴۲۷
	حقوق جنسیتی	۰/۱۴۸	۰/۰۲۰
	آگاهی از اصول شهروندی	۰/۲۶۰	۰/۰۰۱

۰/۲۲۹	-۰/۰۷۶	حقوق مدنی	سطح تحصیلات پدر
۰/۰۵۸	۰/۱۲۰	حقوق سیاسی	
۰/۰۰۱	۰/۳۴۷	حقوق فرهنگی	
۰/۰۰۳	۰/۱۸۷	حقوق اجتماعی	
۰/۴۴۹	-۰/۰۴۸	آگاهی از وظایف شهروندی	
۰/۵۲۵	۰/۰۴۰	حقوق جنسیتی	
۰/۰۰۱	۰/۲۹۸	آگاهی از اصول شهروندی	

نتایج بررسی ضریب همبستگی پیرسون بین میزان استفاده دانش‌آموزان از رسانه‌های جمعی و میزان آگاهی آنها از حقوق مدنی، سیاسی، آگاهی از وظایف و اصول شهروندی (جدول ۶) همبستگی مثبت و معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. بین میزان استفاده دانش‌آموزان از رسانه‌ها و میزان آگاهی آنها از حقوق فرهنگی نیز در سطح ۰/۰۵ همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد و با افزایش میزان استفاده از رسانه‌ها، میزان آگاهی دانش‌آموزان نیز از حقوق مذکور افزایش می‌یابد. همچنین بین میزان مشارکت دانش‌آموزان در امور شهری نیز در سطح ۰/۰۱ با میزان آگاهی از حقوق مدنی، سیاسی، فرهنگی، جنسیتی و آگاهی از وظایف شهروندی و در سطح ۰/۰۵ با میزان آگاهی از اصول شهروندی همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد و با افزایش میزان مشارکت دانش‌آموز، میزان آگاهی او نسبت به حقوق مذکور افزایش می‌یابد. نتایج تحقیق همسو با تحقیق کیانپور (۱۳۸۹)، هزار جریبی (۱۳۹۰)، شهبازی (۱۳۹۲)، ربانی (۱۳۸۵) است.

تحلیل میزان عوامل مؤثر بر آگاهی از شهروندی ... ۱۰۷

جدول ۶- نتایج آزمون همبستگی بین میزان استفاده دانش‌آموزان از رسانه‌های جمعی با میزان آگاهی آنها از حقوق شهروندی

میزان استفاده از رسانه‌های جمعی		متغیر وابسته
Sig	Pearson correlation (r)	
۰/۰۰۱	۰/۲۱۷	حقوق مدنی
۰/۰۱۰	۰/۱۵۹	حقوق سیاسی
۰/۰۲۱	۰/۱۴۵	حقوق فرهنگی
۰/۲۶۶	-۰/۰۷۰	حقوق اجتماعی
۰/۰۰۱	۰/۴۰۰	آگاهی از وظایف شهروندی
۰/۲۹۱	-۰/۰۶۷	حقوق جنسیتی
۰/۰۰۱	۰/۳۳۹	آگاهی از اصول شهروندی

تعیین عوامل مؤثر بر میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی

به منظور دستیابی به هدف فوق و تعیین توانایی متغیرهای مستقل تحقیق در پیش‌بینی متغیر وابسته تحقیق (میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی) از آزمون آماری رگرسیون چند متغیره به روش گام به گام^۱ استفاده گردید.

برای تعیین میزان اثربخشی متغیرهای مستقل تحقیق بر میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی، متغیرهای مستقل سن، درآمد، محل تولد، جنسیت، رشته تحصیلی، عضویت و همکاری در انجمن و کانون‌های مدرسه، مقطع تحصیلی و تحصیلات والدین وارد آزمون شدند. میزان ضرایب همبستگی بین متغیرهای مستقل با استفاده از ضرایب همبستگی پیرسون و اسپیرمن محاسبه گردید (جدول ۷).

جدول ۷- نتایج آزمون همبستگی بین متغیرهای مستقل تحقیق با میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی (جهت ورود به آزمون رگرسیون چند متغیره)

میزان مشارکت	استفاده از رسانه‌ها		تحصیلات مادر		تحصیلات پدر		مقطع تحصیلی		درآمد		سن		مستقل وابسته	
	sig	r	Sig	r	Sig	r	Sig	r	Sig	r	Sig	r		
حقوق مدنی	۰/۰۰۱	۰/۴۹۲	۰/۰۰۱	۰/۲۱۷	۰/۳۵۴	-۰/۰۵۹	۰/۲۲۹	-۰/۰۷۶	۰/۰۰۱	۰/۳۱۹	۰/۰۴۶	۰/۱۲۶	۰/۰۰۱	۰/۲۷۲
حقوق سیاسی	۰/۰۰۱	۰/۴۰۴	۰/۰۱۱	۰/۱۵۹	۰/۰۰۱	۰/۱۶۶	۰/۰۵۸	۰/۱۲۰	۰/۰۰۱	۰/۱۶۹	۰/۹۰۲	۰/۰۰۸	۰/۰۱۸	۰/۱۴۹
حقوق فرهنگی	۰/۰۰۱	۰/۵۱۷	۰/۰۲۱	۰/۱۴۵	۰/۰۰۱	۰/۲۶۵	۰/۰۰۱	۰/۳۴۷	۰/۰۰۱	۰/۴۲۶	۰/۰۰۱	۰/۳۲۵	۰/۰۰۱	۰/۴۰۴
حقوق اجتماعی	۰/۵۳۹	۰/۰۳۹	۰/۲۶۶	-۰/۰۷۰	۰/۰۰۱	۰/۲۵۶	۰/۰۰۳	۰/۱۸۷	۰/۰۰۱	۰/۴۵۳	۰/۰۰۱	۰/۲۵۴	۰/۰۹۸	-۰/۱۰۴
آگاهی از وظایف شهروندی	۰/۰۰۱	۰/۴۴۴	۰/۰۰۱	۰/۴۰۰	۰/۴۲۷	۰/۰۵۱	۰/۴۴۹	-۰/۰۴۸	۰/۱۱۳	-۰/۱۰۰	۰/۰۰۴	۰/۱۸۲	۰/۰۰۱	۰/۴۴۳
حقوق جنسیتی	۰/۰۰۱	۰/۳۷۰	۰/۲۹۱	-۰/۰۶۷	۰/۰۲۰	۰/۱۴۸	۰/۵۲۵	۰/۰۴۰	۰/۵۹۶	-۰/۰۳۳	۰/۳۰۴	۰/۰۶۵	۰/۴۷۰	-۰/۰۴۵
آگاهی از اصول شهروندی	۰/۰۲۱	۰/۱۴۵	۰/۰۰۱	۰/۳۳۹	۰/۰۰۱	۰/۲۶۰	۰/۰۰۱	۰/۲۹۸	۰/۰۰۱	۰/۲۹۴	۰/۰۰۱	۰/۳۲۵	۰/۰۰۱	۰/۲۷۰

با استفاده از روش گام به گام تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مورد بررسی قرار گرفت. شاخص دوربین واتسون^۱ (۱/۲۴۲) برای این آزمون، میزان شاخص عامل تورم واریانس^۲ و همچنین مقدار و سطح معنی‌داری آزمون تحلیل واریانس (F= ۴۳/۸۴ و Sig= ۰/۰۰۱) نشان از مجاز بودن استفاده از رگرسیون بود. نتایج حاصل

1. DurbinWatson
2. Variance Inflection Factor (VIF)

تحلیل میزان عوامل مؤثر بر آگاهی از شهروندی ... ۱۰۹

از این آزمون نشان داد که از بین متغیرهای مستقل تحقیق پنج متغیر مستقل مشارکت در امور شهری، همکاری در انجمن‌ها و کانون‌های مدرسه، مقطع تحصیلی دانش‌آموز (سال سوم)، محل تولد (روستا) و سطح تحصیلات پدر به شرح زیر وارد معادله رگرسیون شدند (جداول ۵ و ۶).

گام اول: با نگاه به مدل در اولین گام متغیر میزان مشارکت در امور شهری با ضریب تبیین ۰/۳۵۱ وارد معادله شد.

گام دوم: در گام دوم با وارد شدن متغیر میزان همکاری در کانون‌ها و انجمن‌های مدرسه مقدار ضریب تبیین به ۰/۴۹۹ افزایش یافت.

گام سوم: در این گام متغیر مقطع تحصیلی دانش‌آموز به معادله رگرسیون اضافه شد و با افزایش ضریب تبیین به مقدار ۰/۷۸ آن را به ۰/۵۷۷ رساند.

گام چهارم: متغیر محل تولد (روستا) به عنوان چهارمین متغیر مستقل وارد معادله رگرسیون شد و مقدار واریانس تبیین شده به وسیله متغیرهای مستقل را به ۰/۵۹۴ افزایش داد.

گام پنجم: و در نهایت سطح تحصیلات پدر به عنوان آخرین متغیر مستقل وارد معادله گردید تا در مجموع این پنج متغیر بتوانند ۶۰/۳ درصد تغییرات در میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی را تبیین نمایند.

جدول ۸- میزان تغییرات R ، R^2 و $R^2 Adj$ به منظور تعیین میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق

شهروندی

Durbin Watson	Std. Error of the Estimate	Adjusted R ²	R ²	R	مدل
۱/۲۴۲	۲/۶۴	۰/۳۵۱	۰/۳۳۵	۰/۵۹۶	۱
	۲/۳۲	۰/۴۹۹	۰/۵۰۷	۰/۷۱۲	۲
	۲/۱۳	۰/۵۷۷	۰/۵۸۶	۰/۷۶۵	۳
	۲/۰۹	۰/۵۹۴	۰/۶۰۵	۰/۷۷۸	۴
	۲/۰۷	۰/۶۰۳	۰/۶۱۷	۰/۷۸۶	۵
F= ۴۳/۸۴ Sig= ۰/۰۰۱					

مقادیر آزمون تی (t-test) و سطح معنی‌داری آن در جدول نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته اثرگذار هستند. همچنین مقادیر بی^۱ و بتا^۲ در این جدول نشان از میزان تأثیر متغیر مستقل مربوطه بر متغیر وابسته تحقیق می‌باشد که مقدار بتا نشان می‌دهد که با تغییر به اندازه یک واحد در انحراف معیار متغیر مستقل، مقدار متغیر وابسته به اندازه بتا تغییر می‌نماید. بنابراین مقادیر بتا برای متغیر مشارکت در امور شهری، همکاری در انجمن‌ها و کانون‌های مدرسه به ترتیب برابر ۰/۳۵۱، ۰/۳۴۶ می‌باشد. بزرگی و کوچکی این مقادیر بدون در نظر گرفتن علامت آنها نشان از تأثیر بیشتر و کمتر آنها بر میزان آگاهی دانش‌آموز از حقوق شهروندی است. بنابر این متغیر میزان مشارکت در امور شهری بیشترین تأثیر و متغیر تحصیلات پدر کمترین تأثیر را بر میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی را دارند.

جدول ۹- نتایج تحلیل رگرسیون، بررسی عوامل مؤثر بر میزان آگاهی دانش‌آموزان از

حقوق شهروندی

ردیف	متغیرها	B	Std.Error	β	t	sig	VIF
	ضریب ثابت (b)	۱۷/۱۳۸	۱/۱۸۱		۱۴/۵۱۰	۰/۰۰۱	
	مشارکت در امور شهری	۰/۵۸۲	۰/۰۹۹	۰/۳۵۱	۵/۸۸۸	۰/۰۰۱	۱/۲۶۵
گام پنجم	همکاری در انجمن مدرسه	۲/۳۴۰	۰/۴۰۲	۰/۳۴۶	۵/۸۲۴	۰/۰۰۱	۱/۲۵۶
	مقطع (سال سوم)	۲/۰۲۷	۰/۳۸۸	۰/۳۰۶	۵/۲۲۶	۰/۰۰۱	۱/۲۱۴
	محل تولد (روستا)	-۰/۸۹۳	۰/۳۶۶	-۰/۱۳۵	-۲/۴۴۱	۰/۰۱۶	۱/۰۹۴
	تحصیلات پدر	۰/۲۷۷	۰/۱۳۶	۰/۱۱۹	۲/۰۳۲	۰/۰۴۴	۱/۲۱۴

1. B
2. β

با توجه به اطلاعات به دست آمده از دو جدول بالا می‌توان فرمول زیر را برای

پیشبینی میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی پیشنهاد داد.

$$Y = 138/17 + 582/0 (X_1) + 340/2 (X_2) + 037/2 (X_3) - 893/0 (X_4) 277/0 + (X_5)$$

Y: میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی

X1: میزان مشارکت دانش‌آموزان در امور شهری

X2: میزان همکاری دانش‌آموزان در انجمن‌ها و کانون‌های مدرسه

X3: مقطع تحصیلی دانش‌آموزان (سال سوم برابر ۱ و سال اول، دوم و پیش

دانشگاهی برابر ۰)

X4: محل تولد دانش‌آموز (روستا برابر ۱ و شهر برابر ۰)

X5: تحصیلات پدر بر حسب سال

نتیجه‌گیری

شهروندی موقعیتی است که رابطه‌ای میان فرد و جامعه پدید می‌آورد. شهروندی چارچوبی برای تعامل میان افراد درون جامعه مدنی فراهم می‌آورد. امتیاز شهروندی بر دیگر هویت‌های اجتماعی این است که گویای برابری فراگیر است و این ویژگی را در دیگر هویت‌ها چون طبقه، قومیت و... نمی‌توان یافت (همتی و احمدی: ۱۳۹۲).

هر جامعه‌ای با توجه به زمینه‌های فرهنگی و ارزشی خود نیاز به شهروندانی آگاه دارد تا بتوانند در قالب حقوق و وظایف تعیین شده، در چهارچوب فضای حقوق سیاسی - اجتماعی فعالیت کنند. دستیابی به چنین هدفی نیازمند تدابیر و زمینه‌های لازم برای آگاه‌سازی شهروندان است. پس آگاهی از حقوق و وظایف امری حیاتی به شمار می‌آید. و برای ارتقای آگاهی از حقوق شهروندی یعنی متناسب‌سازی منابع، امکانات و خدمات دولت‌ها در تمامی عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی که تحقق این مهم خود فرآیندی طولانی مدت به شمار می‌آید. نتایج به دست آمده از پژوهش نشان می‌دهد که میزان آگاهی دانش‌آموزان از کلیه حقوق شهروندی متوسط و زیاد

می‌باشد (۳/۳۸ و بالاتر). نتایج یافته‌های آمار استنباطی نشان داد که بین گروه‌های مختلف دانش‌آموزان تفاوت آماری معناداری در رابطه با میزان آگاهی از حقوق شهروندی وجود داشته است. از این یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که عوامل موثر بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی دانش‌آموزان متعدد بوده و آگاهی آنان تحت تأثیر عوامل مختلفی داز جمله سطح تحصیلات چه برای دانش‌آموزان و چه برای والدینشان، سن، وضعیت درآمدی، میزان شرکت و همکاری در انجمن‌های مدرسه، میزان استفاده از وسایل و رسانه‌ها بوده که از میان این عوامل مشارکت در امور شهری، همکاری در انجمن مدرسه، سطح تحصیلات دانش‌آموزان، محل تولد و میزان تحصیلات والدین ۶۰/۳ درصد تغییرات میزان آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی را بیان نموده و مابقی تغییرات حاصل دیگر عواملی است که در تحقیق مورد بررسی قرار نگرفته‌اند. علاوه بر عوامل مورد مطالعه، فضای اجتماعی - فرهنگی حاکم بر جامعه، ساختارهای آموزشی، امکانات موجود، نگرش معلمان و والدین آنها، محتوای کتاب‌ها از جمله عواملی هستند که می‌توانند تأثیر بسزایی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی داشته باشند.

پیشنهادها

برای تحقق شهروندی نیازمند یک حرکت دو سویه هستیم. یک حرکت از بالا به پایین که همان فرصت دهی و مشارکت جویی ساختار کلان جامعه و دیگری حرکت از پایین به بالا که همان مشارکت و فعالیت‌های شهروندان از جمله دانش‌آموزان برای حضور در عرصه‌های مختلف جامعه، به ویژه عرصه عمومی است. آنچه به عنوان پیشنهاد اصلی در راستای هدف پژوهش که همانا افزایش سطح آگاهی دانش‌آموزان از حقوق شهروندی ارائه می‌گردد، ارتقا فرهنگ شهروندی در جامعه است، شهروندی و فرهنگ شهروندی محصول و محصل تعهد و مسئولیت‌پذیری عناصر مختلف جامعه (دولت، حوزه خصوصی، حوزه عمومی) است؛ که همانا اعضای جامعه مدنی را تشکیل

می‌دهند یعنی افراد و نهادهایی که دارای حق و تعهدات معینی هستند (هزارجریبی؛ ۱۳۹۰). با توجه به یافته‌های تحقیق پیشنهادات در قالب موارد زیر ارائه می‌گردد:

ا. با توجه به اهمیت آموزش‌های شهروندی پیشنهاد می‌شود کتابهای درسی برای دوره متوسطه درباره آموزش‌های شهروندی و آگاهی بیشتر آنها با حقوق و تکالیف شهروندی تهیه و تدوین شود.

ب. یکی از بهترین راهکارها برای افزایش میزان آگاهی از حقوق شهروندی چه در میان دانش آموزان و چه در میان سایر اقشار، فرهنگ سازی، اطلاع رسانی همگانی شامل آموزش و ترویج حقوق شهروندی، افزایش زمینه‌ها لازم برای مشارکت افراد در جامعه و در سطح کلان تلاش در جهت تصویب قوانین در حوزه مدیریت شهری با توجه به مفهوم حقوقی شهروند است.

ت. با توجه به آگاهی نسبتاً پایین دانش آموزان در زمینه حقوق جنسیتی، با آموزش‌های فوق برنامه، همایش‌ها، کارگاه‌های عملی و نظری و مشارکت دادن خانواده‌های دانش آموزان در این برنامه‌ها می‌توان بر آگاهی از حقوق جنسیتی تاثیرگذار بود.

ث. در زمینه آگاهی از وظایف شهروندی که مؤثر بر افزایش آگاهی از حقوق بوده است، طراحی و توزیع بروشورهای تبلیغاتی در میان گروه‌ها و اقشار مختلف جامعه به ویژه دانش آموزان می‌تواند نقش مؤثری را ایفا کند.

ج. مشارکت دانش آموزان در فعالیت‌های جمعی و دادن امتیازاتی به آنها، می‌تواند در تقویت و گسترش آگاهی دانش آموزان نسبت به حقوق شهروندی مؤثر باشد.

ح. برگزاری کلاس‌های آموزشی ضمن خدمت برای معلمان و کارشناسان آموزش و پرورش در زمینه حقوق شهروندی و ابعاد آن

منابع

- آرنولدپی، گلدشتاین. (۱۳۹۰)، *روانشناسی خرابکاری (وندالیسم)*، ترجمه: جهانبخش نیکوپور، سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا.
- آقا بخشی، علی. (۱۳۷۶)، *فرهنگ علوم سیاسی*، تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- پور قنبری نجمه. (۱۳۹۱)، "بررسی رابطه میزان آگاهی از حقوق شهروندی با پایگاه اجتماعی پدران بیماران بستری شده در بیمارستان فوق تخصصی کودکان مفید"، دانشگاه علامه طباطبائی.
- پیرهادی، علی اکبر. (۱۳۸۵)، *حقوق شهروندی*، تهران: انتشارات سروش تهران.
- توسلی، غلام عباس؛ محمود، نجاتی حسینی. (۱۳۸۳)، بررسی واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران، *نامه انجمن انسان شناسی ایران*، دوره پنجم.
- حسام، فرحناز. (۱۳۸۱)، هویت شهروندی، *فصلنامه اندیشه و پژوهش*، سال پنجم، شماره ۵۱.
- ربانی، رسول؛ حقیقتیان، منصور؛ اسماعیلی، محمد. (۱۳۸۵)، بررسی عوامل اجتماعی، فرهنگی بر میزان آگاهی افراد از حقوق شهروندی شهر اصفهان، *فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، سال اول پیش شماره اول.
- رفیعی، حسن؛ مدنی، سعید؛ وامقی، مروثه. (۱۳۸۷)، مشکلات اجتماعی در اولویت ایران، *مجله جامعه شناسی ایران*، دوره ۹ شماره ۱ و ۲.
- شرفی، محمدرضا؛ طاهرپور، محمد شریف. (۱۳۸۷)، نقش نهاد آموزشی در تربیت شهروندی، *مهندسی فرهنگ*، شماره‌های ۱۵ و ۱۶.
- شهبازی، مظفرالدین؛ ابراهیمی، سیده مریم. (۱۳۹۲)، بررسی آگاهی زنان از حقوق و تکالیف شهروندی و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مطالعه موردی معلمان

تحلیل میزان عوامل مؤثر بر آگاهی از شهروندی ... ۱۱۵

- زنان شهرستان ابهر)، *فصلنامه دانش انتظامی زنجان*، سال دوم، شماره ششم.
- شیانی، ملیحه. (۱۳۸۱)، شهروندی و رفاه اجتماعی، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال اول شماره ۴.
- شیانی، ملیحه. (۱۳۸۲)، وضعیت شهروندی و موانع تحقق آن در ایران، *پایان نامه دکتری*، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- شیانی، ملیحه؛ داوودی، طاهره. (۱۳۸۹)، تحلیلی بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی در میان دانشجویان، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، شماره ۵.
- شیانی، ملیحه. (۱۳۸۴)، فقر، محرومیت و شهروندی در ایران، *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*، شماره ۱۸.
- شیانی، ملیحه. (۱۳۸۱)، تحلیل جامعه شناختی از وضعیت شهروندی در لرستان، *مجله جامعه شناختی ایران*، دوره چهارم، شماره ۳.
- لطف آبادی، حسین. (۱۳۸۵)، آموزش شهروندی ملی و جهانی با تحکیم هویت و نظام ارزشی دانش آموزان، *فصلنامه نوآوری آموزشی*، شماره ۱۷.
- کاستلز، استفان؛ دیوید سون، ایستر. (۱۳۸۲)، *مهاجرت و شهروندی*، مترجم: فرامرز تقی لو، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول.
- کلدی، علیرضا؛ نگار پور، دهناد. (۱۳۹۱)، بررسی میزان آگاهی و نگرش دانشجویان نسبت به حقوق شهروندی در تهران، *مطالعات شهری*، سال دوم، شماره چهارم.
- کیویستو، پیترو. (۱۳۸۴)، *اندیشه های بنیادی در جامعه شناسی*، نشر نی، تهران: چاپ چهارم.
- مالجو، محمد. (۱۳۸۱)، حقوق شهروندی و تامین اجتماعی، *مجلس و پژوهش*، شماره ۳۳.

- نش، کیت. (۱۳۸۰)، *جامعه‌شناسی سیاسی معاصر، جهانی شدن، سیاست و قدرت*، مترجم: فرامرز تقی دلفروز، تهران: انتشارات کویر، چاپ اول.
- هزار جریبی جعفر. (۱۳۹۰)، آگاهی زنان از حقوق شهروندی و عوامل موثر بر آن، *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، سال سوم، شماره نهم.
- همتی رضا؛ احمدی وکیل. (۱۳۹۲)، تحلیل جامعه‌شناختی از وضعیت فرهنگ شهروندی و عوامل تبیین‌کننده آن (مورد مطالعه: شهر ایوان)، *فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، شماره ۱۸.

- Homana Gary and Carolyn Barber and Judith Torney_ Purta. (2006). *Assesing school citizenship Eeducation climate*. University of Maryland.circle working paper 48.
- Marshall, TH. (1994). *citizenship and social class in B.S. turner & Hamilton*, citizenship:criticalcon sept, London : Roul ledge.
- Oliver, Dawn & Heater, Dereck. (1994). "*The fonndations of citizenship, Great Britain*" : Har vester wh eatheaf.
- Turner , B.S. (2000). *Islam, civil society &citizenship: Refectieos On the sociolcgy of citizenship&Islamic studies, in A.n Butenschon etal* , ed. Citizenship &the state in middle East, syra euse, University press.
- Turner ,B. and Hamilton , P. (1994). *citizen ship critical Concepts*.